21.10.2026

Bedömningsgrunderna för det inledande provet hösten 2026

Bedömning av det inledande provet

I provet fanns det fyra frågor. Högst tre svar har bedömts. Vid provet och besvarandet av frågorna ska man ha följt de givna anvisningarna. Överträdelser av anvisningarna kan ha lett till de påföljder som angetts i anvisningarna.

Svaren på frågorna har bedömts med poäng. Vid bedömningen har man tillämpat frågespecifika bedömningskriterier samt de allmänna bedömningskriterier som gäller alla svaren. Svaret på varje fråga kan ha gett 0, 1, 2, 3, 4 eller 5 poäng. Det maximala antalet poäng i provet har varit 15 och gränsen för godkännande av provet är 9 poäng.

Provprestationerna har bedömts på skalan godkänd/underkänd. Examinandens provprestation har godkänts, om hen har fått minst det antal poäng som motsvarar gränsen för antal poäng som krävs för att bli godkänd i provet och hen inte har brutit mot anvisningarna på ett sätt som leder till att provprestationen förkastas.

Allmänna bedömningsgrunder

Svaren har bedömts separat från varandra. Varje svar har bedömts som en helhet. I bedömningen har man fäst uppmärksamhet förutom vid kunskaperna om rättsnormerna också vid kvaliteten på den rättsliga argumentationen. Man bör ha motiverat svaren. Att bara presentera ett slutresultat har inte varit ett tillräckligt svar och på alla frågor har det inte funnits bara ett enda korrekt svar.

Ett gott svar kännetecknas av följande:

- identifiering av centrala juridiska problem i provfrågorna
- att lägga fram motiverade, klara och konsekventa tolkningar genom att tillämpa relevanta rättsnormer på de faktiska omständigheterna i provfrågan
- tillräcklig förmåga att analysera och avgöra rättsliga frågor, bedömd som en helhet, för att kunna sköta domaruppdraget.

Fråga 1

Vid bedömningen av svaret har man utöver de allmänna bedömningsgrunderna fäst uppmärksamhet vid följande omständigheter:

- Enligt 13 kap. 7 § 2 mom. i rättegångsbalken är en domare jävig att på nytt i samma domstol behandla samma ärende eller en del av det, om det finns grundad anledning att misstänka att domaren har en förhandsinställning i saken på grund av ett avgörande som domaren tidigare har träffat i saken eller av någon annan särskild orsak.
- Även i Europadomstolens rättspraxis har det ansetts att en domare inte får ha en förhandsuppfattning eller förhandsställning i ärendet och inte heller vill främja den ena partens intressen.
- En grundad misstanke om förhandsinställning kan uppstå, om domaren tidigare vid samma domstol har deltagit i avgörandet av målet eller en del av det eller av någon annan särskild orsak. En särskild orsak kan vara t.ex. att domaren utanför rättegångsförfarandet har fått uppgifter om ärendet och att domaren innan ärendet blev anhängigt har tagit ställning till avgörandet av ärendet.
- I vissa fall kan en domares åtgärder i samband med en rättegång vara ett uttryck för domarens förhandsinställning och därmed äventyra förtroendet för domarens opartiskhet.
- Aktiv eller strikt processledning medför dock inte i sig jäv, utan bestämmelserna i rättegångsbalken förutsätter snarare aktiv processledning av domaren för att hen ska kunna åstadkomma en ändamålsenlig rättegång. Härav följer att en invändning om domarens osakliga förfarande måste vara objektivt motiverad. En domare kan anses jävig, om förfarandet objektivt sett har varit osakligt och det visar en inställning som även ur en utomstående persons synvinkel äventyrar domarens opartiskhet.
- En domares förhandsinställning till avgörandets slutresultat kan visas till exempel av att domaren inte behandlar och informerar parterna opartisk. Opartiskheten kan anses äventyras om domaren utan sakliga grunder tydligt agerar enbart till förmån för den ena parten. En sådan situation kan föreligga till exempel när domaren på förhand har gett den ena parten råd i sådana sakfrågor som påverkar behandlingen av målet.
- Med stöd av rättegångsbalken ska domaren slutföra förberedelsen utan dröjsmål. Till den del det som jävsgrund har hänvisats till att tidsfristen för den begäran om utsaga som riktats till svaranden i tvistemål har satts ut, har det varit fråga om sedvanlig processledning av domaren. Svarstiden har varit kort, men det hade varit möjligt att svara. Det finns således ingenting i domare A:s förfarande som gör det möjligt att objektivt sett bedöma att hen har en förhandsinställning till sakerna eller parterna.

- Också förfrågan om sammanträdestidernas lämplighet hos parterna och fastställandet av tidpunkten för huvudförhandlingen är sedvanlig processledning som hör till domarens skyldighet. Sedvanlig processledning är också att fråga vilken delgivningsadress en part i rättegången har och om det har skett ändringar i delgivningsadressen. Ett sådant förfarande visar således inte att domare A, som svarat för förberedelsen av målet, är jävig att delta i huvudförhandlingen.
- Vid bedömningen ska den generalklausul som föreskrivs i 13 kap. 7 § 3 mom. i rättegångsbalken beaktas. Med stöd av den är en domare också jävig om någon annan omständighet som kan jämställas med de omständigheter som avses i detta kapitel ger grundad anledning att ifrågasätta domarens opartiskhet i saken. För att misstanken ska kunna vara grundad måste jäv grunda sig på en omständighet som kan jämställas med de jävsgrunder som ingår i andra bestämmelser.
- Med stöd av generalklausulen kan en domare anses jävig, om en utomstående person inte kan försäkra sig om domarens opartiskhet att vara domare i ärendet. Däremot är en parts egen uppfattning om domarjäv inte i sig avgörande. En domare kan objektivt sett vara opartisk även om parten anser att hen är jävig.
- Det väsentliga är hurudant förhållande domaren har till det ärende som behandlas, till parterna eller till personer som annars förekommer i ärendet. En domare är jävig endast om en klart identifierbar omständighet kan äventyra hens opartiskhet att behandla ett visst ärende.
- I förevarande fall har det till stöd för jävsgrunden anförts omständigheter som endast hänför sig till domarens agerande inom processledningen. Processledning kan objektivt sett inte anses utgöra en omständighet på grundval av vilken domare A skulle ha ett sådant förhållande till målet, parterna eller andra personer i målet som skulle äventyra domarens opartiskhet. Domare A ska således inte heller anses jävig med stöd av generalklausulen.
- Slutsatsen är att domare A inte ska anses jävig att delta i huvudförhandlingen i tvistemålet.

Fråga 2

Vid bedömningen av svaret har man utöver de allmänna bedömningsgrunderna fäst uppmärksamhet vid följande omständigheter:

- I 21 § i grundlagen tryggas vars och ens rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan.

- Enligt Europadomstolens rättspraxis ingriper en vårdåtgärd som vidtas mot patientens vilja i skyddet för hens privatliv och i synnerhet i patientens fysiska integritet. I sådana situationer har Europadomstolen ansett det vara problematiskt, om ett beslut av en läkare inte kan överklagas.
- Europadomstolens rättspraxis stöder den omständigheten att patienten ska ha rätt att få ett domstolsbeslut om att medicineringen mot patientens vilja är lagenlig eller proportionerlig samt vid behov också ett förordnande om att medicineringen ska avslutas.
- Av Europadomstolens rättspraxis kan det inte härledas att lagenligheten av behandling mot patientens vilja uttryckligen ska kunna föras till domstol, utan också en rättslig granskning som utförs av något annat oberoende rättskipningsorgan kan anses vara ett tillräckligt effektivt rättsmedel.
- Möjligheten att lämna in klagomål räcker dock inte om den myndighet till vilken klagomålet riktas inte kan ändra eller upphäva det medicinska beslut som fattats.
- Enligt den riktlinje som intogs i samband med reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna kan de människorättsförpliktelser som grundar sig på internationella människorättskonventioner och grundlagens bestämmelser om de grundläggande fri- och rättigheterna i stor utsträckning harmoniseras tolkningsmässigt.
- Enligt den etablerade uppfattningen fastställer människorättsförpliktelserna för närvarande en miniminivå av de rättigheter som tryggas i grundlagen, utifrån vilken de nationella grundläggande fri- och rättigheterna ska tolkas och harmoniseras sinsemellan. Av detta följer att det är motiverat att tolka rättsskyddskraven i 21 § i grundlagen på samma sätt som Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har tolkat rättsskyddsgarantierna i situationer där det är fråga om medicinering mot patientens vilja.
- Vid tolkningen av 21 § i grundlagen tillsammans med Europadomstolens rättspraxis är slutsatsen att en person som är föremål för medicinering mot sin vilja har rätt att få medicineringens lagenlighet och proportionalitet prövad av domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan. Denna tolkning stöds också av den ändring av mentalvårdslagen som gjordes i april 2024.
- Eftersom A 2023 inte har haft möjlighet att föra lagligheten och proportionaliteten av medicineringen samt behovet av att avsluta medicineringen till domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan för bedömning, kan staten anses ha kränkt hens grundläggande och mänskliga rättigheter.
- Högsta domstolen har konstaterat att det kan bestämmas att skadestånd ska betalas för kränkning av de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna till följd av ett offentligt samfunds förfarande, även om ersättningsskyldigheten inte omfattas av någon uttrycklig skadeståndsbestämmelse. Rättspraxis har motiverats med det allmännas skyldighet enligt 22 § i grundlagen att se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses.

- I det aktuella fallet har kränkningen riktats mot A:s rätt att få effektivt rättsskydd i ett ärende som gäller läkemedelsbehandling mot hens vilja. En sådan kränkning av de grundläggande fri- och rättigheterna och mänskliga rättigheterna kan anses vara så allvarlig att den berättigar A att få skadestånd av staten.

Fråga 3

Vid bedömningen av svaret har man utöver de allmänna bedömningsgrunderna fäst uppmärksamhet vid följande omständigheter:

- När ärendet avgörs ska jämställdheten mellan könen och religionsfriheten samt kyrkans rätt att besluta om ärenden som ska anses som kyrkans egna beaktas.
- Religionsfrihet är frihet att utöva sin religion. Det inbegriper församlingens rätt att fritt välja sin präst.

  Kyrkan ska dock i all sin verksamhet iaktta grundlagen, vilket bland annat innebär att kyrkan ska respektera jämställdheten mellan könen.
- Enligt 2 § 1 mom. 1 punkten i jämställdhetslagen tillämpas inte bestämmelserna i jämställdhetslagen på verksamhet som ansluter sig till religiösa samfunds religionsutövning.
- I högsta domstolens rättspraxis har det ansetts att begränsningen enligt 2 § 1 mom. 1 punkten i jämställdhetslagen ska tolkas på det sätt som bäst främjar jämställdheten mellan könen i synnerhet i arbetslivet. Detta talar för att uttrycket ”verksamhet som ansluter sig till religionsutövning” i bestämmelsen ska tolkas snävt och inte extensivt. Således är det inte motiverat att anse att valet av kaplan hör till verksamhet som ansluter sig till religionsutövning. Av detta följer att bestämmelserna i jämställdhetslagen ska tillämpas på valet av kaplan.
- Församlingen har ställning som arbetsgivare när den väljer kaplan. Med stöd av jämställdhetslagen ska arbetsgivarens förfarande betraktas som förbjuden diskriminering, om arbetsgivaren vid anställning eller uttagning av en person till en viss uppgift eller utbildning förbigår en person av motsatt kön som är mer meriterad än den som utses, om inte arbetsgivaren kan visa att dess förfarande har berott på någon annan omständighet än kön och den omständigheten är godtagbar eller om inte det finns sådana vägande och godtagbara skäl till förfarandet som beror på arbetets eller uppgiftens art.
- A har på det sätt som avses i lagrummet varit klart mer meriterad för uppgiften som kaplan än B. Detta har lett till en diskrimineringspresumtion. Församlingen ska visa att det finns vägande och godtagbara skäl till dess förfarande på grund av arbetets eller uppgiftens art eller att dess förfarande har berott på någon annan godtagbar omständighet än kön.

- Med orsaker som beror på arbetets eller uppgiftens art avses omständigheter som berättigar till val till arbete eller uppgift på grund av kön. Kön kan vara urvalskriteriet i synnerhet när själva arbetet eller uppgiften bestäms enligt kön. Sådana omständigheter har inget samband med kaplanens uppdrag. Det är således fråga om huruvida församlingen har visat att dess förfarande har berott på någon annan godtagbar omständighet än kön.
- Församlingen har gjort gällande att valet av B hade gjorts på grundval av ett omsorgsfullt och sakligt förfarande. Enligt majoriteten av kyrkofullmäktige hade B visat sig vara bäst lämpad för befattningen, eftersom han bättre kunde betjäna också de församlingsmedlemmar som förhöll sig kritiska till kvinnopräster.
- På grund av arten av valet av kaplan har församlingens valfrihet accentuerats. Å andra sidan framgår det av domkapitlets utlåtande om sökandena att A har varit betydligt mer meriterad för uppgiften än B.
- Det finns inget som tyder på att A är olämplig för uppgiften. Inte heller B:s bättre lämplighet för kaplanstjänsten kan motiveras med att en del av församlingens medlemmar är kritiska till kvinnopräster.
- Eftersom församlingen inte har visat att det finns vägande eller godtagbara skäl till dess förfarande på grund av arbetets eller uppgiftens art eller att dess förfarande har berott på någon annan godtagbar omständighet än kön, ska B:s utnämning till kaplanstjänsten upphävas eftersom utnämningen strider mot jämställdhetslagen.

Fråga 4

Vid bedömningen av svaret har man utöver de allmänna bedömningsgrunderna fäst uppmärksamhet vid följande omständigheter:

- Utgångspunkten för bestämmelserna i rättegångsbalken är målsägandens självständiga beslutanderätt om huruvida hen vill bli hörd som vittne i ett ärende som gäller en närstående. Rätten att vägra vittna mot en närstående anknyter bland annat till skyddet för privatlivet och familjelivet som tryggas i 10 § i grundlagen. En närstående ska dock självständigt kunna överväga å ena sidan vittnande eller tystnad och å andra sidan deras inverkan på hens förhållande till den närstående.
- Rätten till självständigt beslutsfattande tillgodoses dock inte om en närstående utsätts för påtryckningar. Därför kan tystnadsrätten under vissa förutsättningar brytas (RB 17:18.2).
- Bakgrunden till bestämmelsen om brytande av tystnadsrätten är lagstiftarens skärpta ståndpunkt i fråga om våld i parförhållanden och i hemmet, som i allmänhet riktar sig mot kvinnor eller personer i svagare ställning.

- Vid tolkningen av bestämmelsen ska också Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, som ligger till grund för bestämmelsen, beaktas.
- Enligt ordalydelsen i bestämmelsen om brytande av tystnadsrätten är det tillräckligt att det finns skäl att misstänka att en närstående inte självständigt har beslutat om utövande av tystnadsrätten för en målsägande som hörs som vittne.
- I lagens motivering har det preciserats att tröskeln ”skäl att misstänka” är rätt låg. Också bestämmelsens centrala syfte att skydda offer för våld i parrelationer talar för att det inte finns skäl att sätta en hög tröskel.
- Med stöd av högsta domstolens rättspraxis är det i sista hand fråga om en helhetsbedömning av om det med stöd av de omständigheter som framkommit finns skäl att misstänka att målsäganden inte själv har fattat beslut om utövande av tystnadsrätten. Enligt högsta domstolen kan avgörande betydelse inte tillmätas enbart den omständigheten att målsäganden själv har konstaterat att han eller hon frivilligt utövar sin rätt att vägra vittna.
- I första hand ska åklagaren lägga fram bevis för eventuell påverkan på viljan.
- Eftersom det kan vara svårt att få bevis till exempel för påtryckning eller manipulation, ska också domstolen med hjälp av sin frågerätt försöka utreda varför en målsägande som inte har yrkanden vid rättegången åberopar sin rätt att vägra vittna, även om hen inte har åberopat den under förundersökningen.
- Det personliga hörandet har en central betydelse när förutsättningarna för att bryta rätten att vägra vittna prövas.
- B har i tingsrätten meddelat att hon vill vägra vittna på grund av att hon efter förundersökningen hade förstått att hennes ångest berodde på hennes egen känslighet och inte på att A hade handlat orätt mot honom. Enligt B hade A inte heller efter förundersökningen försökt påverka henne att avstå från att vittna mot A vid en eventuell rättegång.
- Åklagaren har i tingsrätten betonat att B:s rätt att vägra vittna ska brytas med beaktande av att A åtalas för psykisk misshandel som kännetecknas av att offrets vilja bryts.
- I saken ska det på det sätt som anges ovan bedömas om det finns skäl att misstänka att B inte självständigt har fattat beslut om att vägra vittna mot sin sambo.
- Mot B:s självständiga rätt att vägra vittna talar för det första brottets art, det vill säga att åtalet gäller psykiskt våld mot B. För det andra talar det mot en självständig vägransrätt att B vid förundersökningen öppet har berättat om det psykiska våld hon upplevt. För det tredje talar det mot en självständig rätt att vägra att B inte har kunnat konkretisera varför hon vill utöva sin rätt att vägra vittna i tingsrätten.

- Att A och B fortfarande bor tillsammans talar i någon mån för B:s rätt att vägra vittna. Å andra sidan har samboendet gjort det möjligt att fortsätta det psykiska våldet och påverka B:s vilja.
- Vid bedömningen kan det också beaktas att det inte har påstått att A har riktat fysiskt våld mot B och att A inte heller tidigare har dömts för brott mot B. Även om dessa omständigheter i viss mån talar för att B själv har kunnat besluta om utövandet av rätten att vägra vittna, ska de inte ges någon väsentlig betydelse.
- Med stöd av en helhetsbedömning är det motiverat att anse att de omständigheter som talar för att B:s rätt att vägra vittna ska brytas är starkare än de omständigheter som talar emot det. Enbart den omständigheten att A påstås ha utsatt B för långvarigt psykiskt våld ger upphov till tvivel om B:s möjlighet att självständigt besluta om utövandet av sin tystnadsrätt. När man dessutom beaktar att tröskeln ”skäl att misstänka” för att bryta tystnadsrätten är låg, finns det inget hinder för att bryta B:s rätt att vägra vittna.
- Slutsatsen är att tingsrätten kan bryta B:s rätt att vägra vittna och beakta B:s förundersökningsberättelse.